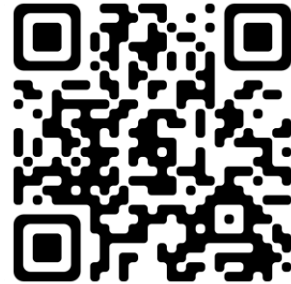

DOI 10.37491/UNZ.98.1
УДК 311:338.26 (477)

Роман КУЛИНИЧ¹

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Запропоновано основні завдання та предмет військово-економічної статистики як галузевої статистичної дисципліни. Охарактеризовано основні виклики та завдання національної економічної системи в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну, розв'язання яких пришвидшить перемогу України у війні. Наголошено на важливості таких елементів статистичного забезпечення управління, як: облік, аналіз та прогнозування вектора розвитку з урахуванням усіх тягот війни. Ключову роль у цьому процесі має бути віддано державному управлінню, зокрема і органам державної статистики, і відповідно підвищенню статистичної грамотності відповідного рівня компетентності фахівців. Наведено визначення таких понять, як: «воєнна економіка», «економічна статистика Збройних сил», «військова економіка», «економічна статистика», «військово-економічна статистика», а також класифіковано і структуровано їх між собою. Визначено, що військово-економічна статистика — це галузева статистична наука, яка вивчає кількісну сторону масових військово-економічних явищ та процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною характеристикою в умовах визначеного місця і часу. Предметом вивчення військово-економічної статистики є кількісна сторона масових військово-економічних явищ та процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною характеристикою в умовах визначеного місця і часу. Відповідно об'єктом вивчення військово-економічної статистики є кількісна сторона масових військово-

¹ доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, kulynych_roman@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-7687-8766>.

економічних явищ та процесів. Структура цієї галузевої статистичної науки може бути успішно представлена в навчальному процесі закладів вищої освіти для вивчення студентами економічних та військових спеціальностей та спеціалізацій (загальних та спеціальних).

Ключові слова: статистика, воєнна економіка, економічна статистика Збройних сил, військова економіка, економічна статистика, військово-економічна статистика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку з повномасштабним збройним нападом Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 р. в Україні проголошено воєнний стан [1]. Уряд визначив напрями рекомендації виробничому сектору економіки та встановив обсяг державного замовлення, а вітчизняні економісти постали перед питанням функціонування економіки в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Теоретичним та прикладним аспектам взаємозв'язку між війною й економікою і статистичного забезпечення управління, дослідженню воєнно-економічних потенціалів країн-суперниць та їх коаліцій, формуванню мобілізаційної підготовки й переходу економіки з мирного на воєнний стан, а також способам забезпечення живучості економіки під час оборонної війни; визначенню ймовірних умов економічного забезпечення збройних сил і веденню боротьби; створенню воєнно-економічної бази на арені театру воєнних дій присвячено наукові дослідження, зокрема праці В. М. Брижеватого [2], Л. В. Городянської [3], І. В. Кириленко [4; 5], В. І. Мунтіяна [6], О. П. Подцерковного [7] та інших учених.

Серед іноземних вчених слід виділити працю Кінгслі Імандоєму та Абубакара Суле [8], де встановлено взаємозв'язок між російсько-українською війною та нестабільністю світового товарного ринку. Формуванню та розвитку статистичної методології присвячені праці відомих вітчизняних вчених-статистиків та демографів: А. М. Єріної [9], І. Г. Манцурова [10], В. Г. Саріогло [11]. Так, у дослідженні І. Г. Манцурова наведено приклад застосування Big Data у військово-оборонній сфері для дистанційного зондування територій, а в праці професора А. М. Єріної досліджено сучасні закономірності перебігу процесів мілітаризації на глобальному рівні та виявлено регіональні та національні особливості мілітаризації України, яка потерпає від російської гібридної агресії. Підходам до оперативного оцінювання чисельності, структури та розміщення населення України під час військової агресії РФ проти України присвячено наукове дослідження В. Г. Саріогло.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. На сьогодні питання переходу вітчизняної економічної системи на рейки воєнного часу є актуальним науково-практичним

завданням, яке потребує розв'язання і з погляду статистичного забезпечення державного управління та адміністрування й підготовки фахівців-практиків зі статистичною освітою.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України в 2022 р., 34 країни надали військову підтримку Україні. Деякі країни надали допомогу в обсягах, що перевищують 1 % їхніх ВВП 2021 р. Але обсяги військової допомоги у 2022–2023 рр. мають тенденцію до зниження, зокрема і через спекуляції щодо високої вартості такої допомоги. Національним банком України було проведено дослідження, за результатами якого встановлено, що військова допомога Україні дає змогу Україні протистояти ворогу та сприяє забезпеченню безпеки та миру в регіоні в довгостроковій перспективі. Водночас фіскальна експансія внаслідок військової допомоги Україні має позитивний короткостроковий економічний ефект для країн-партнерів [12]. Наявні дослідження військової допомоги на вітчизняну економіку потребують подальшої розробки, адже повномасштабний напад Росії має глибокі негативні наслідки, які поширюються далеко за межі України.

Відсутність єдиного погляду стосовно військово-економічної статистики сьогодні зумовлюють потребу в подальших дослідженнях цієї проблеми, зокрема, для узагальнення бойового досвіду, а також аналітичної підтримки при підготовці військовослужбовців та населення до національного спротиву.

Формулювання мети або цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка та розгляд основних завдань та предмета військово-економічної статистики нової галузевої статистичної дисципліни для підготовки студентів закладів вищої освіти економічного та військового спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. До основних викликів перед економікою в нових реаліях, з огляду на два роки боротьби українського народу, слід віднести такі (рис. 1).

Виклики розвитку
економіки України

побудова економіки воєнного типу з формуванням її структури та змісту в умовах руйнівного зовнішнього впливу агресора;

суттєва відмінність економіки ринкового типу від економіки воєнного спрямування;

блокування транспортних коридорів, розрив виробничих ланцюгів;

знищення інфраструктури;

переміщення лінії зіткнення та окупації.

Рис. 1. Основні виклики розвитку економіки України

Примітка: складено автором.

На рис. 1 наведені виклики і фактично невідкладні завдання, які слід розв'язати уряду та народу для існування вітчизняної економічної системи та її зміцнення, навіть в таких дуже складних умовах.

Потреба у збільшенні державного контролю над економікою постала гостро з початку повномасштабного воєнного вторгнення РФ у 2022 році. Уряд України поступово збільшує рівень прямого регулювання виробничої, трудової, фінансової, продовольчої та низки інших важливих сфер управління.

Економічна ситуація, яка склалася в нашій країні до 2022 року, засобами державного управління та адміністрування зазнала та буде зазнавати змін на період дії військового стану. До основних завдань уряду, розв'язання яких пришвидшить перемогу України у війні, що стосуються збільшення рівня державного контролю над економікою 2022–2024 рр., належать такі заходи із:

- 1) забезпечення робочими місцями безробітних і внутрішньо переміщених осіб через збереження виробництва товарів і послуг, зокрема і оборонного характеру;
- 2) енергоефективності, удосконалення податкового та митного адміністрування (в контексті матеріальної допомоги країн-партнерів);
- 3) утворення фінансових механізмів збільшення запасів і заощаджень;
- 4) зменшення рівня інфляції й попиту через оподаткування та адміністрування податків;
- 5) зменшення рівня корупції за рахунок верховенства права і демократії;
- 6) розвиток електронного врядування, банкінгу та онлайн-освіти;
- 7) активна міжнародна політика та популяризації української культури.

Воєнна економіка — специфічна форма народного господарства, що забезпечує воєнні потреби, мобілізацію всіх ресурсів держави під час війни, характеризується всебічним розширенням виробництва воєнної продукції і скороченням випуску цивільної продукції, підпорядкуванням розподілу національного доходу військовим потребам за рахунок скорочення цивільного споживання. У структурному плані безпосередньо до військової економіки як складової народного господарства зараховуються базові галузі в тій частині, яка забезпечує зміцнення воєнно-економічного потенціалу держави [13].

Також економічна статистика Збройних сил — відносно самостійна частина економіки статистики, яка визначається особливостями самої сфери, в межах якої відбуваються економічні процеси. З урахуванням особливостей військової економіки економічна статистика Збройних сил розглядається, по-перше, як складова структурної організації Збройних сил, як спеціальний військово-господарський механізм, призначений для економічного забезпечення потреб Збройних сил, і по-друге, як галузь знань, наука, яка вивчає закономірності економічного забезпечення постійної бойової готовності військ в умовах обмеженості трудових, фінансових та матеріальних ресурсів [2].

При побудові економіки воєнного часу економічна та правова політика української влади перших місяців війни з російським агресором виявила численні економіко-правові коливання та відсутність прогнозованого вектора розвитку з урахуванням усіх тягот війни [7]. Закони існування економіки та статистичне забезпечення управлінських рішень мають постати надійним і оперативним інструментом у публічному управлінні та адмініструванні за умов сьогоdnішніх викликів для управлінців усіх рівнів, з метою ефективного застосування інструментів управління, які знаходяться в їхніх руках. Попередні моделі державного управління в Україні не схожі на поточний економічний ринок. Але ці попередні моделі можна проаналізувати і скористатися корисним досвідом, що в поєднанні з вітчизняними успішними практиками можуть слугувати підґрунтям сучасної економіки. Зокрема, уже можна виділити основні риси двошарової економічної моделі, яка включає військову та цивільні компоненти. Так, Збройні сили України стримують агресивні наміри ворога, уряд зміцнює міжнародну коаліцію, бізнес та населення адаптуються.

Внаслідок знищення великої кількості виробничих потужностей промисловості й сільського господарства можна спостерігати зростання економічної ролі малого та середнього бізнесу. Особливо слід виділити зростання ринку послуг, зокрема і сфери ІТ-технологій. Військові дії породжують великий ступінь невизначеності, але як тільки в управлінців з'являється розуміння, як можна мінімізувати втрати господарської діяльності, то і відразу формуються стратегії адаптації. Так, перспективу на сьогодні мають малий та середній бізнес, сфера послуг, ІТ-сфера, переробка, альтернативна енергетика і мілітарна галузь.

На сьогодні дослідження (збір, обробка, аналіз, поширення інформації та низка інших) у сфері військово-економічної статистики здійснюють громадські інституції та органи державної влади, зокрема національні статистичні служби. Успішним прикладом громадського демократичного контролю в цій сфері є Інститут вивчення війни. Це американська позапартійна, некомерційна дослідницька організація з питань державної політики щодо розуміння військової справи за допомогою надійних досліджень, перевіреного аналізу та інноваційної освіти. Фінансування на здійснення аналітичної роботи інститут одержує від оборонних підрядників та надає щоденні звіти з відкритих джерел про поточні військові операції у світі [14].

У 2022 року Верховна рада України ухвалила Закон «Про офіційну статистику» з метою подальшої гармонізації державної статистики зі статистичною системою ЄС. Закон визначає правові та організаційні засади функціонування національної статистичної системи, компетенцію та повноваження органів державної статистики, регулює правові відносини у сфері офіційної статистики з метою забезпечення держави і суспільства неупередженою та об'єктивною офіційною державною статистичною інформацією щодо економічної, соціальної, демографічної, екологічної, культурної та інших сфер життя суспільства в Україні та її регіонах [14].

Державна статистика України забезпечує інформаційну потребу органів влади при підготовці відповідних управлінських рішень. Сьогодні в

умовах воєнного стану, на наш погляд, перед статистичною наукою постало питання формування галузевої військово-економічної статистики і підготовки фахівців для розв'язання питання з адаптації господарського комплексу країни на військовій рейки.

З метою вирішення окреслених викликів, слід в обов'язковому порядку залучати фахівців зі статистичної науки та практики з метою кількісного та якісного обґрунтування управлінських рішень у галузі підвищення обороноздатності країни та економічній сфері. У зв'язку з цим, постає також питання про статистичне підкріплення становлення в Україні військової економіки на основі такої галузевої статистичної науки як військово-економічна статистика.

Можна стверджувати, що військова економіка як наука є галузевою економічною наукою зі систематизації військово-економічних знань, основними галузями яких є [13]:

- загальна теорія військової економіки;
- конкретна військова економіка та військове господарство (галузеві конкретно-економічні, знання; спеціальні конкретно-економічні знання; історичні військово-економічні знання);
- базові і кадрові галузі.

Військово-економічна статистика, як і економічна статистика взагалі, вивчає процеси збирання, зберігання і обробки даних про фактичні явища всередині військово-господарського механізму, їхню кількісну сторону в нерозривному зв'язку з їхньою якісною стороною, що забезпечує економічні потреби Збройних сил [3]. Військово-економічна статистика — це галузева статистична наука, яка вивчає кількісну сторону масових військово-економічних явищ та процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною характеристикою в умовах визначеного місця і часу [16]. Предметом вивчення військово-економічної статистики є кількісна сторона масових військово-економічних явищ та процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною характеристикою в умовах визначеного місця і часу. Відповідно об'єктом вивчення військово-економічної статистики є кількісна сторона масових військово-економічних явищ та процесів. До основних завдань військово-економічної статистики слід віднести [складено автором]:

- 1) визначення рівня і дослідження чинників формування військового потенціалу країни в мирний час;
- 2) вивчення важелів і інструментів механізму державного управління відповідності вітчизняної економіки динамічним умовам воєнного стану;
- 3) розрахунок нормативних значень чинників у формуванні високого рівня обороноздатності України.

Структура цієї галузевої статистичної науки може бути успішно представлена в навчальному процесі закладів вищої освіти для вивчення студентами економічних та військових спеціальностей та спеціалізацій. На наш погляд, її основні теми можуть бути складені за такими напрямками [3–6; 13]:

1. Загальна теорія військово-економічної статистики.

2. Визначення предмета та основних проблем військово-економічної статистики, статистична методологія.

3. Дослідження змісту військової економіки, структури військового виробництва, законів та закономірностей економічного забезпечення підготовки та ведення війни.

4. Теорія військово-економічного потенціалу.

5. Аналіз військово-економічної підготовки та економічної сторони мобілізації.

6. Аналіз особливостей суспільного виробництва в умовах війни.

Вивчення проблем економічного протистояння і живучості економіки.

1. Аналіз економічного забезпечення коаліційної війни.

2. Дослідження сучасних проблем управління військовою економікою.

Галузева військово-економічна статистика включає такі підсистеми:

1. Галузеві конкретно-економічні знання.

2. Статистика Збройних сил.

3. Статистика галузей оборонної промисловості.

4. Статистика військового будівництва.

5. Статистика військового транспорту і зв'язку.

6. Статистика військових науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

7. Статистика експлуатації та ремонту військової техніки.

8. Спеціальні військово-статистичні знання.

9. Військово-економічна географія та логістика.

10. Військово-економічна інформатика.

11. Військово-статистичні методи та дослідження.

12. Статистика фінансів Збройних сил.

13. Військово-статистичне прогнозування та планування.

14. Військово-статистичний аналіз та моделювання.

15. Історичні військово-економічні знання.

16. Історію військово-статистичної думки.

17. Історію військової статистики.

Слід вважати, що саме військова економіка як об'єкт вивчення статистичної науки включає такі підсистеми:

1. Забезпечення (паливно-енергетичний комплекс, комплекс сировинних і матеріально виробничих галузей, інфраструктура, аграрно-промисловий комплекс).

2. Навчання та підвищення кваліфікації (кадрове військово виробництво).

3. Військова промисловість (ракетобудування, літакобудування, танкобудування, суднобудування, виробництво артилерійських систем та систем залпового вогню, виробництво стрілецької зброї, виробництво боєприпасів).

4. Науково-дослідні розробки та випробування.

5. Міжнародне співробітництво та координація.

Висновки з цього дослідження. Зростання ролі військово-економічної статистики в наш час стимулює вчених-статистиків до подальших наукових розробок у цьому напрямі. Це, в першу чергу, стосується як практичної сфери застосування знань військово-економічної статистики, так і теоретичного наповнення даної наукової галузевої статистичної дисципліни. Як показав досвід останніх років, що доводить давню істину, тільки навчений, підготовлений і досвідчений персонал має значну перевагу в опадливому ставленні до наявних обмежених ресурсів. Тому роль освіти в умовах воєнного стану є фундаментальною.

Взаємозв'язок між офіційною статистикою та центральними органами виконавчої влади і громадянського суспільства та народу в умовах сьогодення набувають особливого значення для управління внутрішньою військово-економічною політикою країни. Розуміння важливості проведення такої взаємодії актуалізує необхідність у підготовці фахівців для розв'язання питання функціонування наявної економіки країни в умовах воєнного стану.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Подальші дослідження у даній сфері вбачаються у статистичному вивченні наступних актуальних питань впливу таких макроекономічних чинників на обсяг ВВП України: в які види економічної діяльності слід спрямовувати держзакупівлі; наукове обґрунтування рівня ставок податків; збільшення державного боргу та низки інших, що визначають стан економіки країни. До основних результатів розв'язання такого роду завдань можуть належати такі: як зміниться обмінний курс валют при зміні лінії зіткнення; як зміняться ціни на основні види продукції та асортимент всередині країни при окупації частини території і які зміни мають бути запроваджені в логістиці. У цілому прикладний інтерес має вивчення проблем економічного протистояння і живучості економіки за допомогою статистичного аналізу особливостей суспільного виробництва в умовах війни. Тому проблематика розвитку і формування саме військової економіки в Україні та військово-економічної діяльності потребує подальшої наукової розробки. В основі таких розробок має стати міждисциплінарність як характеристика нових досліджень у сучасному науковому баченні різноаспектної проблематики, особливо щодо новітніх, перспективних сфер науково-прикладної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.
2. Брижеватий В. М., Сизов А. І. Економіка Збройних Сил України як складова частина оборонної економіки країни. Київ : ВІКНУ, 2014. 59 с.
3. Городянська Л. В., Сизов А. І. Статистика для економістів. Київ : [Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка], 2019. 350 с.
4. Кириленко І. В. Основи оборонної економіки. Київ : [Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка], 2009. 135 с.
5. Теорія і практика воєнної економіки / за ред. В. І. Кириленка. Київ : ВГІ НАОУ, 2001. Ч. 1. 196 с.

6. Мунтіян В. І. Економіка та оборонні витрати: аналіз зарубіжних досліджень і український шлях розвитку. Київ : НДФІ, 1998. 464 с.
7. Подцерковний О. П. Военна економіка: орієнтири господарсько-правового забезпечення. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 2. С. 826–829. *Репозитарій (відкритий електронний архів) Національного університету «Одеська юридична академія»*. URL: <https://t.ly/yLRer>.
8. Imandojemu K., Sule A. Modelling Volatility in the Commodity Market Amidst Russia-Ukraine War. *Energy Research Letters*. 2024. 5 (Early View). <https://doi.org/10.46557/001c.90929>.
9. Єріна А. М. Статистичні профілі мілітаризації глобального простору *Бізнес-Інформ*. 2019. № 9. С. 193–199.
10. Манцуров І. Г. Статистика як основа економіки, керованої даними. Київ, 2023. 285 с.
11. Саріогло В. Г. Прикладна інформаційна економіка: соціально-економічний аспект. Київ, 2024. 223 с.
12. Фарина О., Чебанова М., Шереміров В. Економічні ефекти від військової допомоги Україні: оцінка фіскальних мультиплікаторів країн-донорів. *Національний банк України*. URL: <https://t.ly/xekCl>.
13. Военна економіка. *Вікіпедія*. URL: <https://t.ly/U93EZ>.
14. Інститут вивчення війни. *Вікіпедія*. URL: <https://t.ly/G6Je2>.
15. Про офіційну статистику. Закон України від 16.08.2022 р. № 2524–ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 73. Стор. 70.
16. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. 7-е вид. Київ : Знання, 2015. 294 с.

Надійшла до редакції 15.02.2024
Рекомендовано до друку 14.04.2024

Roman KULYNYCH

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

The Main Tasks And Subject Of Military And Economic Statistics

The main tasks and subject of military-economic statistics as a branch of statistical discipline are proposed. The main challenges and tasks of the national economic system in the conditions of a full-scale military invasion of the Russian Federation into Ukraine are characterized, as the solution which will accelerate Ukraine's victory in the war. Emphasis is placed on the importance of the following elements of statistical management support, such as accounting, analysis, and forecasting of the vector of development, taking into account all the burdens of war. The key role in this process should be given to the state administration, including state statistics bodies, and, accordingly, to the improvement of statistical literacy at the appropriate level of competence of specialists. Definitions of such concepts as: «military economy», «economic statistics of the Armed Forces», «economic statistics», and «military-economic statistics» are given, and they are also classified and structured among themselves. It was determined that military-economic statistics is a branch of statistical science that studies the quantitative side of mass military-economic phenomena and

processes in an inextricable connection with their qualitative characteristics in the conditions of a certain place and time. The subject of the study of military-economic statistics is the quantitative side of mass military-economic phenomena and processes inextricably linked with their qualitative characteristics in the conditions of a certain place and time. Accordingly, the object of the study of military-economic statistics is the quantitative side of mass military-economic phenomena and processes. The structure of this branch of statistical science can be successfully presented in the educational process of higher education institutions for students studying economic and military specialties and specializations (general and special).

Keywords: *statistics, military economy, economic statistics of the Armed Forces, economic statistics, military-economic statistics.*